

پژوهشی در
هفته هائیتی

(هفت هات)

نویسنده: مهشید میرفخرانی

ویرایش و نشر: بهمن انصاری

www.TarikhBook.ir

سرآغاز

هفت‌ها فصل‌های ، 41-35 از 72 فصل یسنا را تشکیل می‌دهد و در میان گاهان (یسنای 34-51، 28-43 و 53) جای دارد. آغاز آن بند 2 یسنای 35 و پایان آن بند 6 یسنای 41 است.

هفت‌ها به استثنای چند بند منظوم (بند‌های 3518 و 3 و 40/1 ظاهراً با چهار مصراع و هر مصراعی با هشت هجا) به نثر است، اما سنت زردشتی، آن را منظوم دانسته است و این احتمالاً بدین سبب است که در نسخه‌ی معتبر Ptu یسنا همراه با زند آن، ابیات و قطعات هفت‌ها به خط پهلوی گاه و وچست آورده شده است. در یسپرد (14/4، 3/4، 3/16، 3/18، 20/19) نیز اشاره می‌شود که بخشی از هفت‌ها با اصطلاحات haitis-ca (ها)، afsmana-ca (افسمن) ، Vacas-ca (واژه‌ها) و Vacastastim-ca (وچست، بیت) بر شمرده می‌شود. در متن فارسی میانه شایسته نشایسته (13/16) نیز اصطلاح و چست در رابطه با هفت‌ها، به کار رفته است.

سبک زبانی هفت‌ها

هفت‌ها گرچه مجموعه‌ای جدا از گاهان است و از نظر مضمون و درون‌مایه با گاهان تفاوت‌هایی دارد، اما از نظر شیوه‌ی نگارش و زبان به کار گرفته شده، با گاهان همسو است. هفت‌ها با حدود 680 واژه و ترکیب (با در نظر گرفتن صد دوره کاربرد پی‌چسب -ca) دارای 237 واژه است که بیش از نیمی از آن یعنی 155 واژه‌ی آن در گاهان نیز آمده است (به جز 6 واژه بقیه در اوستای متأخر نیز آمده است) از 82 واژه‌ی باقی‌مانده، بیش از نیمی (43 واژه) تک کاربرد می‌کنند و بقیه (39 واژه) در اوستای متأخر نیز به کار رفته‌اند. بدین ترتیب گاهان و هفت‌ها 198 (155+43) واژه و هفت‌ها و اوستای متأخر 188 (149+39-6-155) واژه‌ای مشترک دارند. گرچه کاربرد واژه‌های معمول و غیر علمی اوستای متأخر نظیر namahšnamanšnairišmata ... در هفت‌ها، زبان آن را زبان فنی، هنری و والای گاهان دور می‌کند، اما آمار ارائه شده نشان می‌دهد که واژگان به کار رفته در بدنه‌ی اصلی هفت‌ها با زبان گاهانی که دارای پیکره‌ی محدودی است، نزدیکی بسیار دارد.

مضمون و درون‌مایه‌ی هفت‌ها

نگاهی گذرا به محتوای هر یک از هفت‌ها، شناخت کاملی از درون‌مایه‌ی آنها به دست می‌دهد. های یکم 10-35/2، 9 بند.

دستیابی به نیکی و نیک‌ورزی

سخنگویان خود را خوشامدگویان و برگزیدگان اندیشه‌ها، گفتارها و کردارهای نیکی می‌دانند که در همه‌حال و همه‌جا انجام شده‌اند و انجام می‌شوند. آنان از همه مردم، در هر پایه و مقامی می‌خواهند تا به کارهای نیک که موجب فراهم‌سازی رامش و چراگاه برای گاو می‌شود اهتمام ورزند. آنان همه‌ی نیرو و توان خود را به اهورا مزدا و اشه پیشکش می‌کنند تا ایشان به شهریاری مادی دست یابند. گویندگان مقرر می‌دارند شایسته است آنانی که خوبی را تمیز می‌دهند، خود نیکی ورزند و دیگران را نیز با نیکی ورزی آشنا سازند. ستایش و نیایش اهورامزدا و نگاهداری به آیین‌گاو تحقق این نیکی برای سخنگویان و شنوندگان است. سپس سخنگوی واحدی این

حکم را بیان می‌دارد: «تنها آرزوی پیروان اشته دست‌یابی به نیکی هردو جهان است» و همگی بر سخنان خود درباره‌ی اشته تأکید می‌ورزند و از اهورامزدا، که دریافت‌کننده‌ی نیایش آنان است، می‌خواهند تا آنها را آزموش دهد. های 35 با ستایش و نیایش اهورا مزدا پایان می‌یابد.

های دوم 36،5/1-6 بند

نذر و نثار و نیایش آتش

سخنگویان همراه با دیگر نیایشگران آتش به اهورامزدا و سپندترین مینویش، آتش، نزدیک می‌شدند. آنان می‌پندارند که آتش برای هرکسی که اهورامزدا درد و رنج او را بخواهد، درد و رنج خواهد بود و به این ترتیب به پادافره ایزدی از طریق آتش باور دارند. گویندگان از آتش اهورامزدا که در بالا قرار دارد، نه آتش مقدس که در برابر چشمان است، می‌خواهند تا برای رسیدن به آرزوهایش به آنها نزدیک شود، مشروط بر این‌که برای جایگزینی آتش ایزدی در آتش زمینی، در مکان‌های پرستش حاضر شود. سخنگویان آتش مقدس را آتش اهورامزدا می‌دانند و با نیرومندترین و خوشایندترین نام‌هایش و با نماز و ستایش در خور به آن نزدیک می‌شوند و اعلام می‌کنند که پیکر اهورامزدا، یعنی آتش او، در برابر چشمان است و زیباترین پیکر او نوری است که در آسمان‌هاست و خورشید، نامیده می‌شود.

های سوم 37،5/1-5 بند

بی مرگان مقدس: اهورامزدا، اشته...

سخنگویان در آغاز از اهورا مزدا به‌عنوان آفریننده‌ی گاو و اشته و سپس از دیگر آفریده‌های هستی مانند آبها، گیاهان، آسمان و زمین نام می‌برند و خود را انسان‌هایی می‌نامند که در کنار گاو جای دارند. نخست اهورامزدا با نام‌های اهورایی برگزیده‌ی خود، با همه‌ی وجود ستاینده‌ی او و نیز با فروشی‌ها مردان و زنان پاک ستوده می‌شود و سپس اشته که بهترین و زیباترین، بی مرگ و پر فروغ است، ستایش می‌شود. در بند پایانی از پنج هستی ایزدی یعنی اندیشه (manah) شهریاری (xsavra) دین (deana) شادی (Psoratu) و درست اندیشی (armaiti) که هر پنج صفت نیک دارند، نام برده می‌شود که با راستی (asa) و اهورامزدا در سر ایشان، تعدادشان به هفت می‌رسد.

های چهارم 38،5/1-5 بند

ستایش ایزد بانوان و آبها

در ادامه‌ی ستایش‌ها، زمین با دیگر هستی‌های ایزدی که ایزد بانوان باشند، ستوده می‌شوند. این ایزد بانوان نیروهای نیکی هستند که تقویت‌کننده و نیروبخش مراسم و آیین‌ها هستند. نذر و نثار (iza) پاک‌ی و تندرستی (yaosti) درخشش و شکوه (farasti) درست اندیشی (armaiti) سپس پاداش (asi) نیرو (is) نذر و نیاز و فراوانی (azuiti) شهرت (frasasti) و برکت (parandi) که این گروه نیز همه صفت نیک دارند، از این دسته‌اند. اکنون آب‌ها چه در قالب ایزد بانوان و چه در شکل خود، به‌عنوان هدیه‌ای برای هردو هستی، مادی و معنوی، ستوده می‌شوند. سخنگویان آب‌ها را با نام‌های که اهورامزدا به آنها داد، زمانی که آن‌ها را دهنندگان چیزهای خوب ساخت، می‌ستایند و گرامی می‌دارند و از آنان به‌عنوان موجودات بارور و شیرده نام می‌برند. در پایان سخنگوی واحدی قول می‌دهد تا آن‌جا که بتواند آنان را برای رسیدن به آن چه باید، یاری رساند.

های پنجم 39،5/1-5 بند

روان‌های چهارپایان و انسان

در آغاز روان گاو (gaws uiuuau) و سازنده‌ی آن (gawstasan) ستایش می‌شود و سپس سخنگویانی از روان خودشان و چهارپایان اهلی که از آنان پناه می‌جویند و هردو باید در اختیار یکدیگر باشند، گفت و گو می‌کنند. روان‌های جانوران وحشی ولی بی‌زیان و روان مردانی و زنان پرهیزکار، در هر جا که زاده شده باشند و دین برترشان در همه‌حال پیروز است ستوده می‌شوند. سپس مردان و زنان نیک، بی‌مرگان مقدس یعنی آنان که همیشه زنده و سود رساننده هستند، نیز آنانی که در کنار اندیشه نیک قرار دارند، ستوده می‌شوند. گویندگان، اهورامزدا را مخاطب قرار می‌دهند و می‌گویند تمام خوبی‌هایی را که او می‌اندیشد، می‌گوید، می‌آفریند و انجام می‌دهد، بدو پیشکش می‌کنند و او را به آن خوبی‌ها می‌ستایند و در حالی که با راستی، شادی و درست اندیشی نیک خویشاوند و وابسته‌اند، بدو نزدیک می‌شوند.

های ششم 4-4/1، 40 بند

اتحاد اهورامزدا و اشه

اینک هریک از سخنگویان خواهان مزدی هستند که اهورامزدا برای آنها مقرر کرده است، مزد مادی و معنوی تا با آن به اتحاد اشه و اهورا مزدا برسند. گویندگان، سپس خواهان همراهی و اتحاد استوار و دیرپای خاندان‌ها و قبیله‌ها، نیز مردان پرهیزکار و شبانان سودمند می‌شوند و آرزو می‌کنند با این اتحاد پیروان راستین اهورامزدا باشند.

های هفتم 6-6/1، 41 بند

ستایش‌ها

سخنگویان ستایش‌ها و نیایش‌های خود را به اهورامزدا و اشه پیشکش می‌کنند و خواهان رسیدن به شهریاری نیک اهورامزدا هستند و آرزو مندند که شهریاری نیک، چه مرد و چه زن، در هردو هستی بر ایشان فرمان براند. آنان از آن ایزد همایون شگفت نیروی بخشنده‌ی همراه اشه می‌خواهند تا در هردو هستی، تن و جان آنان باشند و یاری دیرنده‌ی او را سزاوار باشند و خود را ستایشگران و سخنگویان او می‌خوانند و آماده دریافت مزدی هستند که برای انسانی هم چون او، مقرر کرده است. آنان برای دومین بار از اهورامزدا می‌خواهند مزدی بدیشان بدهد تا با آن به یگانگی او و اشه، برای همیشه، برسند.

زمان تقریبی نگارش

چنان‌که از مضمون و درون مایه هفت‌ها برمی‌آید، این بخش از یسنا، مجموعه‌ای از مراسم و مناسک آیینی است که ردپا و بازتاب پندارهای کهن در آن دیده می‌شود و با گاهان که کلام پیامبر است و برای آموزش احکام و دستورات دین و معرفی آن به دینوران بیان شده، تفاوت ماهوی دارد. این تفاوت اوستاشناسان را برای تعیین جایگاه آن به سوی دو تعبیر رهنمون شده است:

1- هفت‌ها از گاهان قدیم‌تر است.

2- هفت‌ها متأخر از گاهان است.

بررسی داده‌های زبانی هفت‌ها نشان می‌دهد که فاصله زمانی چندانی میان گاهان و هفت‌ها وجود ندارد. مقایسه‌ی دقیق محتوای گاهان و هفت‌ها روشن می‌سازد که بسیاری از دیدگاه‌های اساسی هفت‌ها مانند شخصیت بخشیدن به پدیده‌های مادی، پرستش و ستایش آب و آتش و نثار به آنها، پرستش زمین، نام نبردن از زردشت و دو پدیده‌ی گاهانی یعنی کمال (hauruuatat) و بی‌مرگی مبارزه بین خیر و شر مظهر شر یعنی اهریمن (aiaro mainiiu) اعمال پادافراه توسط اهورامزدا و... جایی در گاهان ندارند و بیشتر با آرا و عقاید و آموزه‌های پیش زردشتی هم خوانی دارند. از آن‌جا که هم‌زمان با زردشت و در کنار دین او، ادیان باستانی ایران که اغلب با عنوان دیو پرست (daeuua-yasna) از آنها نام برده می‌شود، به حیات خود ادامه می‌دادند، این امکان وجود دارد که موبدان و رهروان آیین پیش زردشتی آگاهانه با نادیده گرفتن پاره‌ای از اصول آیین خود (مانند نام نبردن از ایزدان مهم چون سر، ایام نیات و اردویسو) و پذیرش بعضی از آموزه‌های زردشتی (نظیر ستایش گاو، روان گاو و آفریننده‌ی گاو)، اندکی پس از درگذشت زردشت که هنوز آداب و مناسک آیین پیش زردشتی، کمابیش رواج داشت و به دست فراموشی سپرده نشده بود، مجموعه‌ای آیینی از تلفیق هر دو دیدگاه فراهم کرده و با قرار دادن آن در جای امنی، یعنی در میان گاهان- که پیروان راستین زردشت در نگهداری آن بسیار کوشا بودند- بقای هفت‌ها و مصون ماندن آن را از تعبیر و تصرف تضمین کرده باشند.

بئوناک (ص 450) اعتقاد دارد که از نظر زمانی امکان ندارد که هفت‌ها بین گاهان و اوستای متأخر قرار بگیرد. زردشت جوان‌تر از مصنف هفت‌هاست.

دوشن گیمن (به نقل از نارتن ص 32) می‌گوید که هفت‌ها متن متأخری است که عناصری از سنت دینی کهن در تمامی آن رسوخ کرده است.

نارتن (ص 33) نیز می‌گوید که محتوای عناصر دینی الحادی بیش از زردشت در متن هفت‌ها رسوخ کرده است.